

Людмила Тарнашинська

«УКРАЇНА В ОГНІ»

ВІЙНА 2022 КРИЗЬ ПРИЗМУ ДОВЖЕНКА:
100 ДНІВ ПРОТИСТОЯННЯ

*Киянам, котрі вірили й вірять у перемогу ЗСУ,
не покидаючи рідних дамівок,
присвячується*

Київ
«Смолоскип»
2023

УДК 821.161.2'06-92-94

T21

Тарнашинська, Людмила.

T21 «Україна в огні». Війна 2022 крізь призму Довженка: 100 днів протиСТОяння / Людмила Тарнашинська. Київ : «Смолоскип», 2023. 168 с.

Пропонована увазі читача книжка відомої літературознавиці – це переосмислення реалій кіноповісті Олександра Довженка «Україна в огні» й щоденника і жорстких подій лютого-травня 2022 року – з позиції людини, котра прийняла цей віроломний виклик, не покидаючи Києва у найважчий для нього період звияжної боротьби наших ЗСУ. Фіксує та аналізує з перспективи «двох стін» київської квартири ситуацію нерівного протистояння наших захисників під час повномасштабного нападу сусідньої північної держави на Україну, авторка витворила переконливий синтез літератури, її переосмислення з віддалі часу і промовистої документалістики, згорнутої у жорстку форму фактажу. Такий несподіваний для літературознавця жанровий формат – своєрідна кардіограма перших 100 днів війни крізь призму задокументованих подій минулого – дає можливість не тільки повернутися спогадами у той непростий період, коли реальний час стиснувся в напруженому очікуванні, тривозі й вірі в нашу близьку перемогу, а й відчути реальний перегук двох воєн – Другої світової і повномасштабної російсько-української війни 2022-2023 років.

Авторка не занурюється у власний емоційний плін (лише напочатку пунктирно відображає хід своїх думок і розмислових апеляцій), натомість обирає простий, а насправді дуже чіткий і виразний спосіб співставлення історичних подій через оптику Олександра Довженка. Такий «живий» відбиток жорсткої реальності, нібито позбавлений індивідуальних емоцій, насправді дає ефект сугестивної експресії, дозволяючи читачеві по-новому відчути пережите – крізь зв'язок часів, повторювану трагічність української історії, повну впізнаваність багатьох реалій і часом несподіваних висновків.

Для широкого читача: всіх, хто цікавиться літературою та сучасною історією.

*Затверджено до друку рішенням Вченої ради
Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України
(протокол № 5 від 15 червня 2023 р.)*

ISBN 978-617-7622-41-2

© Тарнашинська Людмила, 2023

© «Смолоскип», 2023

*22 (двадцять два)
чорні лебеді часу з лебединої пісні сторіч
(Ліна Костенко).*

*Найбільший скарб всього людства є сама
людина. Хіба не так?
(Олександр Довженко).*

ІСТОРИКО-ЛІТЕРАТУРНІ ПАРАЛЕЛІ

Повномасштабна російсько-українська війна 2022 року внесла свої жорсткі корективи у звичне наукове й повсякденне життя. І навіть у формат самих публікацій. Тому запропонований тут текст, не претендуючи на науковий статус, усе-таки має свою неспростовну вартість: він показує, як тісно співіснують реальне життя й література, якою прогностичною та застережливою може бути ця література, навіть якщо це просто сторінки кіноповісті й щоденникові записи. Але ж у них вкладені думки геніального сина українського народу Олександра Довженка...

ДЕЩО З ОСОБИСТОГО

Спершу назва моїх нотаток мала звучати так: «Місяць тривалістю в день». Насправді тривалістю в цілу вічність, бо 24 лютого 2022 року час наче зупинився, заляк перед невідомістю, якій ще й не було наймення. І це не тільки моє відчуття. Моє відчуття начебто зупинилося на якійсь точці безруху: нібито відбувся злам раніше зрозумілих фізичних законів буття – адже досі час минав надзвичайно прискорено, його шалені темпи – неспростовна ознака нинішнього тисячоліття. Потім назва й масштаб розширилися: «Війна, день сороковий... Рефлексії на трагічну тему», й думалося про те, що ось-ось ми справимо сороковини по цій нещадній війні зі світовим злом. Страшно було тільки від думки, скільки маків має розквітнути на зрошених кров'ю полях цієї весни 2022 року...

Ось так трагічно проявили себе, наче дивовижні кадри на чорно-білій фотоплівці, «*Чорні лебеді часу з лебединої пісні сторіч*» (Ліна Костенко), прозріливо означені поетесою сакраментальними цифрами 22 (*двадцять два*) (вірш «22»). Однак дні минали у своїй хронологічній послідовності, взяті в лещата воєнної реальності, а слова все ніяк не лягали на папір («*Слова сидять в мені*»), – безупинно повторювалося на підсвідомості, витворюючи якусь несподівану й незбагненну мелодію вербальної безпорадності, залишаючись лежати важким тягарем мовчання на споді душі. Та ще мучило внутрішнє запитання: навіщо про все це розповідати словами, нотувати свої внутрішні стани, досить того, що воно звучить усередині мене. Тим паче, що про все найбільш значуще розказують віртуальні мас-медіа, – думалося тоді. Трохи навіть заздрила молодшим, які поспішають писати «по-гарячому», терапевтично фіксуючи щонайменший відгук на воєнні події. У мене ж – лише якась коротка інтелектуальна робота, якої не можна уникнути навіть у таких екстремальних воєнних умовах постійних «тривог», підтримка інших – хто того потребує, емоційна реакція на те, що відбувається з Україною й усіма нами. Проте все пережите звучало й звучало трагічними нотами, вібрувало емоціями – й не відпускало: згодом усе ж почала фіксувати власні рефлексії, які збирала до купи як розсипані намистини, іноді видобуваючи ланцюжки вражень із далеких локацій пам'яті та власної свідомості. Але були вони не про шок, біль і стрес – усе це вихлюпувалося під час читання «живих» новин: війна онлайн – моторошне й неспростовне ноу-хау сучасності! Ці враження, виплакані й ще не виплакані за читанням фронтових зведень, залишаються глибокою раною на споді душі, як і доволі раціональна спроба (на щастя, вдала) відмежувати себе від панічних настроїв, залишатися у відносному спокої й обережному оптимізмі в межах власного київського дому. Попри численні запрошення переїхати в безпечне місце із пропозиціями конкретної допомоги: це, звісно, додавало сил і спромоги пережити важкий період штурму столиці, як і моральна підтримка окремих колег і просто добрих знайомих. І, зрештою, вдалося головне – якомога раціональніше структурувати довколишній

«УКРАЇНА МУСИТЬ РОДИТИ НАЙСИЛЬНІШІ ТВОРИ ПРО НАРОДУ ВІЙНИ...», БО «ВІЙНИ ЗАКІНЧУЮТЬСЯ, А ПОЕЗІЯ – НІ»

*«...Образ нещасної моєї України, на полях, і на костях,
і на сльозах і крові якої буде здобута перемога, заслонив уже
в моїй душі все...» (5/VI. (19)42. С. 177).*

2022. До Дня захисту дітей, повідомив Генштаб ЗСУ, вийшло друком видання «Листи на фронт», що містить найкращі прозові й віршовані твори дітей Луганщини про наших захисників – українських військовослужбовців. Передмову до книги написав Головнокомандувач ЗС України генерал В. Залужний. Підготувало книгу Управління зв'язків із громадськістю Збройних сил України. Віддруковано у друкарні «Деснянська правда» (за повідомленням на сайті НСПУ).

2022. Виходить у світ антологія віршів «Поезія без укриття» – одне з перших видань про нинішню повномасштабну війну, де фіксуються враження першого її місяця. Авторка ідеї та упорядниці – поетеса й літературознавиця, голова Кіровоградської обласної організації НСПУ Надія Гармазій (за інформацією сайту НСПУ).

*«Війна стала великою, як життя, як смерть... Воює
все людство. Ніби земна куля влетіла в якусь криваву
божевільну туманність. Війна стала життям людства.
І тема війни, отже, на довгі роки буде основною темою
мистецтва. І кожна газета уже несе в собі цілі твори про
війну. Кожний більш-менш порядний нарис ховає в собі безліч
змісту. Отже, щоб не потонути у безодні надзвичайних
фактів, треба добре-добре продумати конструкцію і н'еси, і
оповідання, і сценарію. Україна мусить родити найсильніші
твори про народ у війні, бодай один твір. Чи вистачить сили*

у письменників? Гей, хто в лузі, озовися!» (15/III (19)42. С. 115).

2022. У прес-релізі «Суспільне. Культура» повідомили, що видавництво «BOOKSHA» збирає фотографії та розповіді у розділ «Укриття» для видання колективного щоденника «UKRAINE WAR DAIRY 2022». Щоденник складатиметься з низки розділів: крім частини про початок війни, книжка міститиме історії людей про виїзд із гарячих точок у перший тиждень повномасштабного вторгнення Росії, розповіді про перебування в укриттях під час бомбових і ракетних ударів, історії захисників ЗСУ, ТрО й добровольчих батальйонів, щоденникові тексти мешканців, які перебували та залишаються на окупованих Росією територіях, розповіді біженців, які виїхали за кордон, тексти українців, які вже тривалий час живуть за кордоном, спостерігають за подіями в Україні та допомагають дистанційно. Ці текстові й візуальні матеріали стануть документальними свідченнями та архівом спогадів війни 2022 року в Україні.

«Дійсність стала багато страшнішою за всяку, навіть позбавлену смаку, уяву... Душа людська міряється повною мірою, та такою, про яку навіть і не підозрював світ. Книги і фільми про нашу правду, про наш народ мусять тріщати од жаху, страждань, гніву і нечуваної сили людського духу» (15/III (19)42. С. 113).

2022. На своїй сторінці у фейсбуці головний редактор «Літературної України» Сергій Куліда повідомив, що готується до друку книжка «Буча: розстріляна весна». Це книга документальної прози, воєнний щоденник, сповідь, зрештою – свідчення: «Свідчення про віроломство й воєнні злочини і, одночасно, про незламність мого міста, героїзм і, особливо, таємне світло людей. Моя особиста історія наклалася на історію міста під окупацією і трагедію, що там відбувалася. Цей досвід назавжди змінив усіх нас. Для мене пережите трансформувалось в унікальний людський і письменницький досвід», – написав автор, висловлюючи при цьому подяку Лодзькому воєводі Тобіашу Боченському за його сприяння та участь у масштабному проєкті. Проморолик до книги було опубліковано на офіційному сайті Польщі.

ЗМІСТ

Історико-літературні паралелі	5
«Війна, війна...»	23
«А найголовніше – люде...»	38
«Напишу я слово про хату...»	46
«... Пограбували нас найлютішим грабунком...»	51
«... Забирають у селян все зерно»	55
«... Але статуя Сковороди залишилася стояти»	59
«Нас не можна завоювати...»	64
«Людам хотілося жити...»	67
Від Другої світової до зойку з XXI століття:	
«Ми вже бачили третю світову...»	70
«Поможи нам, Боже...»	76
«Чи зберуться наші люде знову на Україні?»	81
«... Вирішується доля людства на нашій недолі ...»	87
«Україна мусить родити найсильніші твори про народ у війні...», бо «Війни закінчуються, а поезія – ні».	94
P.S. Навздогін вступному слову	99
P.S. Ще з потоку спостережень і вражень	
Ментальний код російського фашизму. Перечитуючи шістдесятників: Євген Гуцало. Ментальність орди	101
Повертаючись до шістдесятництва	115
Від Дон Кіхотів – до воїнів:	
у пошуках національної ідентичності	119
«Наша боротьба наснажена впевненістю перемоги...»:	
анатомія війни у фокусі чужого досвіду	135
Війна, Крим і «Листи до сина» Василя Стуса	157
На полі крові	161
«Так наступили цій землі на груди...»:	
актуальні рефлексії мовою цитат	164